

'שויתיה לדמך תרתי מעי' — הייתי עושה את דמיך — מחירך, שתי מעות. פירוש, היה ממיתו. (פירוש רומרוג' — מבית מדרשו של רש"י. וע"ע מהר"י בירב ו'בן יהודע').

(ע"ב) 'רבי חייא בר אשי הוה רגיל...' — מבואר מכאן שאף אצל זקן שפרש מאשתו כמה שנים מחמת זקנה (ע' רש"י. דאל"כ לא היה נמנע מלקיים מצות עונה. וע' מהרש"א ורד"ל), קיים לגביו חשש עבירה. ויש להוכיח מכאן שאיסור יחוד קיים גם בזקן שכלו כחותיו. (אגרות משה אה"ע ח"ד סה"י. וכן מובא בשם החו"א, במפתחות לספר 'דבר הלכה' שזקן אסור ביחוד. וע' אוצר הפוסקים אה"ע כב, א סק"ב).
ואמנם, כתב באגרות משה שם שביחוד עם פנויה, שאיסורו מתקנת דוד ובית דינו — יש להתיר [וכאבישג השונמית. ע' סנהדרין כא.].
ואם הוא חלש וחולה ששוכב במיטתו, שידוע שאינו יכול לבעול — מסתבר שמותר בכל גווני. עכ"ד.

*

'אמר רבי טרפון: הזהרו בי מפני כלתי. לגלג עליו אותו תלמיד... לא היו ימים מועטים עד שנכשל אותו תלמיד בחמותו' —
מדת הצדיקים שאינם בטוחים בעצמם לעולם, ומשביעים את יצרם בכל מעשיהם. וחילופיהן ברשע; 'ובאמת העולם ההמוני אינו מבין איסור יחוד כלל, ואותם הפרוצים בעריות מערערים עליו מבלי שיראו בזה איזה יסוד לאיסור. ודוקא בני תורה ומקבלי תורה, רק הם הגדירו עצמם'. (דעת חכמה ומוסר' לרבי ירוחם ממיר, ח"א ז).

דף פב

לא ילמד אדם רווק סופרים, ולא תלמד אשה סופרים. רבי אלעזר אומר: אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים' — באשה לא חילקו בין רווקה לנשואה, ומשמע שבשניהם אסור. והטעם, לפי שנשוי שאשתו עמו הרי היא משמרתו, כי דרכה להיות בבית, אבל אין דרך האיש להיות תמיד בביתו (כסף משנה — תלמוד תורה ב, ד).
נחלקו הראשונים להלכה, האם לפסוק כתנא קמא או כרבי אלעזר לפי שנשאו ונתנו בגמרא בשיטתו. וגם נחלקו בבאור מחלוקתם.
וכתב באגרות משה (אה"ע ח"ד סה"יג) שנוהגים שנשוי מלמד תינוקות גם כאשר אשתו אינה בעיר לתקופת מה. ובאשה — יש להתיר במקום שאין איסור יחוד [כגון בבתי ספר שמצויים שם מורים רבים, וכדומה], אבל במקום ששייך יחוד — אסור, אלא אם בעלה בעיר. אולם אי אפשר לקבלה כמורה באופן שכל פעם כשהבעל יצא מהעיר לא תוכל ללמד (שם — יו"ד ח"ג עג; אה"ע ח"ד סה"יח).
ובשו"ת שבט הלוי ח"ד טז נשאר ב'צריך עיון' על התר אשה המלמדת במקום שאין איסור יחוד, שמא גזרו בכל מקום משום סרך יחוד. וצ"ע במה שדן רק על לימוד ילדים, ולכאורה אין חילוק בזה בין ילדים לילדות, כל שגם האבות מביאים אותן לבית הספר. ואף כי גורת חז"ל בשעתה נגזרה בתשב"ר, אין סברא לחלק ביניהם. וכל זה אמור בילדים קטנים, אבל ללמד לנערים, לכאורה יש לאסור אף במקום שאין יחוד [כשם

שרווק אסור ללמד אפילו כשאין יחוד — משום גירוי. ואף כאן, אסור משום הנערים עצמם ולא משום אבותיהם. אם כי יש לחלק]. אך יש מקום להתיר בשעת דחק-גדול, ובלא זה אין להתיר, בין צעירות בין זקנות (אג"מ שם).

נקט להלכה כשיטת הפוסקים שרווק אסור ללמד גם באופן שאין אסור יחוד. ויש להסביר לפי"ו את לשון המשנה 'לא ילמד' שפירושו 'לא ירגיל עצמו', כמוש"כ רש"י. ומדוע נקטו לשון זה? אלא י"ל שלא אסרו אפילו כשאין יחוד אלא ברגילות ובקבע, אבל בלימוד חד פעמי, כגון מילוי מקום — לא אסרו, כי אין חשש אלא שבמשך הזמן יגיסו דעתם זב"ו. אמנם במקום יחוד אסור אפילו באופן חד פעמי, דלא גרע מכל אדם.

'כל שעסקו עם הנשים, לא יתיחד עם הנשים' — שיטת רש"י (וכן הרשב"א בתשובה אלף קעה, ועוד), שסתם אדם מותר להתיחד עם שלש נשים ויותר, ולא אסרו אלא עם שתיים. ולמי שעסקו עם הנשים ורגיל עמן, אסור גם אם נשים רבות, שכולן מחפות עליו.

[ויש להסתפק לשיטתו ביחוד בלילה, אם לא הותר אלא בשלש נשים. ונחלקו הפוסקים בדבר (ע' אוצר הפוסקים כו,ב). ו'כיון שאין על זה ראייה ברורה, אין לסמוך על זה אלא בשעת הדחק, אף להסוברים כשיטת רש"י'. אג"מ אה"ע ח"ד סה,כ. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ה רב,א)].

שיטת בעלי התוספות שיחוד אסור עם שלש נשים או יותר (כמו שאמרו לעיל 'אנשים מבפנים ונשים מבחוץ...'). ומי שעסקו עם הנשים אסרו עליו היחוד אפילו כשאשתו עמו שהתירו לעיל בסתם אדם.

שיטת הרמב"ם (איסורי ביאה כב,ח) שאין חילוק בין סתם אדם לאיש שעסקו עם הנשים, [ומפרש המשנה: אפילו איש שעסקו עמהן אסור להתייחד כשאר אדם. 'כיצד יעשה, יתעסק עמהן כשאשתו עמו או יפנה למלאכה אחרת'. ויש מקום לפרש דס"ד להתיר לאדם כזה שכן היא אומנותו, והוא טרוד בה, וכמו שאמרו כן לגבי מריעוי בהמות (ב"מ צא,). קמ"ל שאין לו הטר זה. וע' ב'מכתב מאלהו' ח"ד עמ' 242]. ולעולם יחוד אסור אפילו עם נשים הרבה, וכשאשתו עמו — מותר.

וכשיטת הרמב"ם [והשלחן-ערוך] יש להורות להלכה. (אגרות משה אה"ע ח"ד סה,יד. וע' בשבט הלוי (ח"ה סוס"י רב) שמשמע שמצדד לחוש לדעת ר"ת. ומ"מ בשני אנשים כשרים העוסקים יחדיו — מותר, ע"ש [ויש להעיר שהרמב"ן והריטב"א צדדו אפילו בשני אנשים העוסקים עם הנשים אסור, ואפילו עם הרבה נשים]. ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד קב) הכריע להקל כשיטת רש"י. ואף בשבט הלוי (ח"ג קפג) כתב שלצורך גדול מותר לסמוך על שיטת רש"י, שהרבה מן הראשונים והאחרונים נטו לשיטה זו.

זיתפלל למי שהעושר והנכסים שלו... אלא הכל לפי זכותו — פרשו התוס': לפי מזלו, שאין העושר תלוי בזכויותיו של אדם אלא במזלו. ואל תתמה על לשון 'זכותו' (ע' תוי"ט) — שאין הכוונה כאן לזכות וחובה של האדם, אלא לפי זכות שזכה למזל טוב (וכן פירש בתוס' הרא"ש. וכן מצינו לשון כוז ברש"י בעירובין נד. ובב"ב ט).

ואף על פי שהדבר תלוי במזל, מועילה תפילתו או זכויותיו לשינוי המזל, כמו שאמרו במסכת שבת קנו. (עפ"י תורא"ש; מגדים חדשים — שבת שם. וע' מהרש"א ותוס'—יום-טוב).

וע"ע דברים עמוקים בספרי ר' צדוק הכהן ז"ל: רסיסי לילה מג; מחשבות חרוץ עמ' 59; דובר צדק עמ' 156, ועוד — שבאר ענין מזל האדם, שהוא שורש נפשו [ולא ה'מזלות' שברקיע], ועם כל זאת הכל תלוי בזכות וחובה במשפט. ולדבריו מובנת לשון המשנה כפשוטה.

ז'הכשר שבטבחים שותפו של עמלק' — לפיכך מדמהו לעמלק, כי יש במדרש 'עמלק' — עם לך, שהיה להוט אחר ישראל ככלב אחר הנבילה. וכן הוא הטבח שחס על בהמותיו ומכשיר הנבלות. (עפ"י תורא"ש)

ככתבם וכלשונם'

'הכל לשם (הריטב"א גרס: 'לפי דעת') שמים' —

וכן הלכתא, דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו עושה. ואפילו להסתכל בבגדי צבעונין של אשה אסור, כדאיתא במסכת ע"ז. ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל — מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש. והיינו ההיא דר' יוחנן דיתיב אשערי טבילה ולא חייש איצר הרע. ור' אמי דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר, וכמה רבנן דמשתעי בהדי הנהו מטרונייטא, ורב אדא בר אהבה שאמרו בכתובות דנקיט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא מטעמא דאמרן, אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו. ולא כל תלמידי חכמים בוטחין ביצריהן, כדחזינן בשמעתין בכל הני עובדין דמייתי'. ואשרי מי שגובר על יצרו ועמלו ואומנותו בתורה, שדברי תורה עומדים לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו, שנאמר 'עוד יגובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו'. וכן יהי רצון'. (ריטב"א).

וע' כיו"ב בתוס' שבת יג סע"א. ואמנם מצינו גם כן להפך, שכל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו (סוכה נב). ולא כל אנפין שוין. וע': ישראל קדושים עמ' 9 ואילך; שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, כו תשל"ג.

'טוב שברופאים לגיהנם' — ע' מהרש"א.

זו לשונו של הרשב"ץ (תשב"ץ ח"ג פב. רבי שמעון בר צמח דוראן ז"ל, מגדולי פוסקי ספרד וצפון אפריקה, לפני כ-600 שנה. הרשב"ץ התמחה ברפואה וגם עסק במקצוע זה, כרבים מגדולי ישראל):
'נראה כי פרוש 'רופא אומן' (שעליו דנו אם קלקל והזיק) הוא רופא החבורות במלאכת היד, ששגגתו וזדונו הוא חבלה ורציחה בברזל, שהעידה תורה שאפילו מחט אינה צריכה אומד... אבל רופא חולים במשקים ובמשלשלות ובמרקחות ובמרחצאות והנחות (?), אינו נקרא 'רופא אומן' אלא רופא סתם, ואינו בכלל זה, שאינו בא לידי חבלה להתחייב בניזקין. ואם שגג או הזיד והמית או הוסיף מכאוב על מכאובי החולי, ונתכוין לרפאות ולא נתכוין להזיק — פטור הוא אף מדיני שמים, שאין לו אלא מה שענינו רואות. אלא שאין לו לדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה כדין דין, ולא לסמוך על נסיונותיו. ועל זה אמרו 'טוב שברופאים לגיהנם'. כמו שאמרו 'טוב שבטבחים שותפו של עמלק'. וכ"כ הרמב"ן ז"ל. אבל אם נהג כראוי וכשורה — שכרו מרובה לשמים, שאומנותו אומנות לסטים, ונזהר בה. כך נראה לי'.

(וכתב לעיל מינה: 'השם יתן חלקנו עם המצליחים באומנותם, ויצילנו משגיאות. אמן' — וכוונתו כנראה למלאכת הרפואה שהיה עוסק בה כאמור).

'לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה, ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו... רבי נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה' — כבר הובא

(לעיל דף כט) בשם הגרי"ז זצ"ל (פרשת חיי שרה) שאין כאן מחלוקת תנאים [שהרי הוא רבי מאיר הוא רבי נהוראי], אלא שהלכה קבועה לרוב בני אדם ללמד אומנות לבן, אבל מדה אחרת יש, היא מדת רשב"י וחבריו (בברכות לה), לפרוק מעל צוארו את עול 'חשבונות הרבים' אשר בקשו בני האדם, ולהבדל לעמוד לפני ה' לשרתו. וע"ע בספר המקנה כאן, ובספר 'תולדות יעקב יוסף' — חיי שרה (ג).

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב קיא) נשאל אודות עשיית ביטוח לסוגיו השונים, האם יש בדבר משום חוסר בטחון ואמונה בהשי"ת, והרי קטעים מתוך תשובתו:

'הנה לע"ד אין בזה שום חסרון בבטחון בהשי"ת, שהוא ככל עניני מסחר, שהאדם לא רק שרשאי אלא גם מחוייב לעשות מסחר ועבודה לפרנסתו, ואסור לו לומר שאף אם לא יעשה כלום, יזמין לו השי"ת פרנסתו באיזה אופן, דמנא לו שיש לו זכות כזה...'

וא"כ ודאי שאסור לסמוך שישלח לו השי"ת פרנסתו בלא שום עבודה ומסחר, אף שהוא צריך לידע שכל מה שמרויח מעבודתו ומסחרו הוא רק מהשי"ת כפי מה שנקצב לו מראש השנה, אבל מכל מקום כך נגזר מהשי"ת שרק על ידי איזה מעשה עבודה ומסחר ישלח לו השי"ת פרנסתו, מצד שנאמר 'הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי'. ואף לר' נהוראי שם שאומר 'מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה', שמשמע שאינו מחייב להאב ללמד את בנו אומנות, נמי פשוט שגם הוא מודה שאין לסמוך על הנס, אבל סובר שכיון שרוב בני אדם בקטנותם אי אפשר להם ללמוד תורה כראוי אם ילמדו אז גם אומנות, אף בזמננו, והתורה חייבה להאב ללמד את בנו תורה, בע"כ שיכול לסמוך על זה שיוזמין לו השי"ת איזה עבודה בגדלותו בשעה שיצטרך להרויח לפרנסתו ופרנסת אשה ובנים, כזו שיוכל אף בלא למוד ועסק בזה בילדותו קודם שהוצרך לפרנסה, אבל בלא עבודה בגדלותו גם ר' נהוראי מודה שאסור לסמוך על הנס, אלא צריך לעבוד לפרנסתו... ... כל שכן לאלו שבדורנו שאנן יתמי דיתמי שאסור לנו לסמוך על הנס, ואין שום חטא על מה שמשדלין לבקש אומנות יותר נוחה וקלה וראויה לפי שומת האנשים יותר להרויח, אף שצריך להאמין שהשי"ת יכול ליתן פרנסה מכל אומנות שהיא, כדאמר רבי מאיר שם, שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו, משום דאינו יודע שמא הוא אינו זוכה להרויח באומנות אחרת אלא בכזו שיותר ראויה להרויח, אבל ידע שכל מה שירויח אחר כל הדברים והשתדלות שעושה, הוא רק מהשי"ת הנותן כח לעשות חיל'.

*

'... מה גדולה ודקה העבודה הזאת! מצד אחד מצווה האדם להשתדל בפרנסתו בסיבה טבעית כמו עבודת האדמה או מלאכה וסחורה — ומצד שני אין לו לסמוך ולבטוח כלל בהשתדלות זאת, כי ייתכן שהקב"ה ימציא לו פרנסתו בסיבה אחרת מזו שהוא עסק בה, ועם כל השתדלותו הוא צריך להיות חזק בבטחונו בו יתב', כי כל הצלחתו במלאכתו תלויה רק ברצונו ית' — ממש שני הפכים בנושא אחד! ומחובת הלבבות (שער הבטחון ד) נראה כי השתדלות זאת בפרנסה היא חיוב, וזוהי עבודת הבטחון: להשתדל בפרנסה תוך בטחון מוחלט בהבורא שהכל תלוי אך ורק ברצונו.

גם השתדלות זו של האדם יחד עם הבטחון היא מענין הבירורים, לברר הטוב מהרע. אך בירור זה באדם עצמו הוא בלי גבול יותר קשה מבירורי הטוב מהרע בעולם. לעדור עשבי בר מבין החיטה הגודלת בשדה הוא לאין ערוך יותר קל מאשר לעסוק בסחורה ולראות

הצלחה ולא לתלות ההצלחה בכחו אלא רק ברצון השם. כזאת היא עבודת האדם בעולם שהטוב והרע מעורבים בכל עניני העולם — ובכל כחות האדם...
... לפעול בכל דרכים הטבעיות ולא לסמוך על זה כלל ולחיות עם הידיעה הברורה כי כל הצלחה היא רק מהשם — זוהי מהעבודות הקשות במקדש. זוהי עבודתו של האדם מישראל המושרש באלקות ואמונתו חזקה בהשגחה הפרטית שהכל בידו ית'. האדם המכניס את הבטחון לתוך השתדלותו הוא 'המקיים היחוד השלם בלבו' כדברי הרא"ש באורחות חיים. ומה גדול הנסיון לנפול מהבטחון וההשרשה באלקות, שהכל יתנפץ בפעולות של 'כחי ועוצם ידי' ומי שמחזיק הבטחון הבהיר בבוראו בכל השתדלויותיו ואין קירבתו אל השי"ת נחלשת — הוא הוא מסגולות 'עם קרובו' — אשרי לו! (מתוך 'עלי שור' ח"ב עמ' תקצח תר)

ברוך רחמנא דסייען

ה. שני חדרים זה לפנים מזה, והנמצאים בפנימי יוצאים דרך החיצון — לדברי רב כהנא, אם האנשים מבחוץ והנשים מבפנים אין חוששים משום יחוד, שהרי אין לאנשים דרך פנימה רק לנשים יש דרך החוצה והלא אשה אחת מותרת להתיחד עם כמה אנשים [כשרים]. במתניתא תנא להפך; כשהאנשים מבחוץ אסור, שמא ייכנס אחד מהם פנימה ויתיחד עם הנשים, אבל האנשים מבפנים מותר, שהרי גם אם יצא אחד לחיצון, הלא ירא שמא יצא אחד אחריו. אמר אביי: הלכך נחמיר כשתי הדעות. ונהגו אביי ורבא במקום קבוץ אנשים ונשים, לסדר ביניהם שורות חפצים המשמיעים קול כשעוברים עליהם, שאם יבואו זה אצל זה — יישמע קול. החזון-איש צדד לומר, כשאשה בפנימי ואיש בחיצון, שמא מועילה נעילת דלת מבפנים, כי החשש אינו אלא מהאיש. וצריך עיון.

ו. מתיחד אדם עם אחותו, ודר (בקביעות) עם אמו ועם בתו.

פירש בתורא"ש שיחוד עם האם מותר מדין תורה, שנאמר בן אמך (כדלעיל פ:) — כי גם קודם המעשה באנשי כנסת הגדולה (בסנהדרין קג:) שסילקו היצר מלהתגרות בקרובות, לא היה היצר שולט כלפי האם. וכיון שאחר כך נסתלק היצר משאר קרובות, אנו למדים מאמו להתיירן. ומכל מקום לא התיירו באחותו כמו באמו לדור עמה בקביעות, אבל בתו הואיל והיא יצאה ממנו, אין מתגרה בו היצר כלל. לדברי שמואל שני הדבר במחלוקת תנאים [שכן אמר רבי מאיר לבני ביתו: הזהרו בי מפני בתי, כלומר השגיחו שלא אתיחד עמה], ופסק לאסור להתיחד עם כל עריות שבתורה, ואפילו עם בהמה. וכן נהגו אביי ורב ששת בעצמם. (פרשו התוס' שעשו זאת כחומרא בעלמא, כי לדינא קיימא לן כחכמים שאמרו לרבי יהודה (פב.) לא נחשדו ישראל לא על משכב זכור ולא על הבהמה).

ז. שנינו במשנה: ישן אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר. ואם הגדילו — זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו. לפי לשון אחת 'הגדילו' היינו תינוקות בת תשע שנים ויום אחד, תינוק בן שתיים עשרה שנה ויום אחד (ויש גורסים קטנה בת י"א ותינוק בן י"ב. וי"ג: תינוקות בת ג' שנים ותינוק בן ט'). ויש אומרים: תינוקות בת שתיים עשרה שנה ויום אחד, תינוק בן שלש עשרה ויום אחד. וזה כדי שיהיו 'שדים נכוננו ושערך צמח'. ואמרו בשם רב חסדא, שאם בושה לעמוד לפניו ערום — אסור (אפילו לא הגיעה לגילאים הנ"ל), שכבר נתלבש בה היצר. משמע ממעשה דרב אחא בר אבא [כפירוש תור"י הזקן], שגם בת בתו דינה כבתו, וישן עמה בקירוב בשר כל שלא הגדילה. ואולם עם אחותו אסור אפילו קטנה. (עפ"י ראשונים).

דף פב

קעג. א. אלו סייגים והרחקות חייבו חכמים משום הרחקה מן הערוה?

ב. איזו אומנות יש לו לאדם ללמד את בנו?

א. לא ילמד רווק להיות מלמד תינוקות. ולדברי רבי אלעזר, אף מי שיש לו אשה ואינה שרויה אצלו לא ילמד — משום אמהות התינוקות המביאות את בניהן.

וכן אשה (בין רווקה בין אשת איש. מפרשים) לא תהא מלמדת תינוקות — משום אבות התינוקות. נחלקו הראשונים האם הלכה כתנא קמא או כרבי אלעזר. וכתב באגרות משה (אה"ע ח"ד סה, יג) שנוהגים שהנשוי מלמד תינוקות גם כאשר אשתו איננה בעיר לתקופת מה. ובאשה — יש להתיר ללמד לילדים קטנים במקום שאין איסור יהודי, כגון בבית הספר שמצויים שם מורים רבים. [ובשו"ת שבט הלוי (ה"ד טז) נשאר בזה ב'צריך עיון']. ולימוד לנערים — לכאורה יש לאסור אפילו במקום שאין שם חשש יהודי, אך יש מקום להתיר בשעת דחק-גדול.

רבי יהודה אומר: לא ירעה רווק בהמה, ולא יישנו שני רווקים בטלית אחת. וחכמים מתירים — לא נחשדו ישראל על משכב זכור ולא על הבהמה.

ב. אמרו חכמים: לא ילמד אדם את בנו אומנות הנשים. [ופרשו בברייתא, כל שעסקו עם הנשים סורו רע — כגון צורפים, סריקים (= סורקי בגדים), נקורות (= מנקרי ריחים של יד), רוכלים, גרדיים (= אורגים), ספרים (הנשים צריכות להם משום בניהם. רש"י), כובסים]. אבא גוריין איש צדיין אומר משום אבא גוריא: לא ילמד אדם את בנו חמר, גמל, קדר, ספן, רועה וחנוני — שאומנותם אומנות לסטים. רבי יהודה אומר משמו [דלא כאבא גוריין שהחמיר בגמלים וספנים. מפרשים]: החמרין רובן רשעים והגמלין רובן כשרין, הספנין רובן חסידים. טוב שברופאים — לגיהנם. והכשר שבטבחים — שותפו של עמלק. ואף על פי שאי אפשר לעולם בלא כל האומנויות, אשרי מי שאומנותו מעולה ואוי לו למי שאומנותו פגומה.

רבי מאיר אומר (וכן דרש בר קפרא): לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו. ופירש רב יהודה 'אומנות נקיה וקלה' — מחט תלמיית. רש"י: תפירת תלמים תלמים. והרי"ד הקשה הלא התופר עסקו עם הנשים הוא. ופירש: שילמוד לעשות מלאכת המחטים, לא מלאכת התפירה.

רבי נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. ושאר כל אומנות אינן כן, כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו — הרי הוא מת ברעב. אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו (וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, ירצו ולא ייגעו, ילכו ולא ייעפו) ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו — עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו.